

Тетяна Коляда

**ІНДИВІДУАЛЬНА ФОРМА РОБОТИ ПОЗАУРОЧНОЇ
ДІЯЛЬНОСТІ В ЕЛІТНИХ ШКОЛАХ ВЕЛИКОБРИТАНІЇ.
ДИСКУРС ХІХ – ПОЧ. ХХ СТ.**

У статті розглянуто індивідуальну форму роботи позаурочної діяльності в елітній школі типу «паблік скулз» у Великобританії в період ХІХ – поч. ХХ ст. З огляду на узагальнення наукових позицій позаурочної діяльності встановлено різницю між позакласною та позашкільною роботою у «паблік скулз», охарактеризовано індивідуальні форми позаурочної роботи, розкрито специфіку їх діяльності. На основі дослідження визначено зміст та мету індивідуальної форми роботи в позаурочній діяльності в «паблік скулз» зазначеного періоду, встановлено основні принципи позакласної діяльності.

Ключові слова: елітна школа, «паблік скулз», позаурочна робота, індивідуальні форми роботи, уроки тьютора, ессе, твір, малюнок, зміст, мета, принципи.

Освітній процес відіграє особливу роль в сучасному суспільстві, в якому величезне значення мають інноваційні здібності, вміння нестандартно мислити, здатність до оригінального розв'язання проблем, багато з яких принципово нові для людства [1, с. 67]. На сьогоднішній день важливо створювати умови, які дозволяють формувати в учнях особистісні та творчі здібності і вміння застосувати отримані на уроках знання на практиці, зберігаючи при цьому індивідуальність вибору. На разі, вагомою складовою освітнього процесу є позашкільна діяльність. Останнім часом, в умовах, коли істотно змінюються і зростають вимоги до обсягу й характеру освіти особливо підвищилася актуальність до досвіду елітної шкільної освіти зарубіжжя. В аспекті проблеми дослідження значну цінність має досвід позаурочної роботи в елітних школах Великобританії у ХІХ – поч. ХХ ст., зокрема у «паблік скулз», які є найвідомішими школами у світі. Досліджуваний період охоплює часи промислового та соціального перевороту у Великобританії та характеризується новими реформами в елітних школах. Актуальним є те, що утримання освіти перестало відповідати рівню розвитку промисловості, а розширена імперія відчувала потребу в кваліфікованих елітних кадрах для управління колоніями (Індія, Канада, Австралія, Нова Зеландія, Південна Африка [2, с. 130].

Проблеми елітної школи Великобританії вивчали вітчизняні дослідники: О. Локшина, А. Сбруєва, Н. Яременко та ін.; російські педагоги-дослідники І. Абакумова, Н. Винокурова, С. Кодрле, К. Назарьєва

та ін.; британські Е. Батлер (E. Butler), Е. Коулсон (A. Coulson), Дж. Тулі (J. Tooley) та ін. На нашу думку, індивідуальну роботу позаурочної діяльності було розглянуто недостатньо, особливо це стосується зазначеного періоду, що зумовило вибір теми нашого дослідження.

Мета нашого дослідження – охарактеризувати індивідуальну форму роботи в позаурочній діяльності «паблік скулз» та визначити її принципи, зміст і мету в елітній школі типу «паблік скулз» Великобританії в ХІХ ст.

Перш за все, даємо характеристику середньої елітної (елітарної) школи типу «паблік скулз». Прихильники англійської освіти вважають, що справжній британський характер протягом століть виховувався саме у «паблік скулз», які зробили Британію могутньою державою. Про це свідчить кількість відомих випускників, яка щороку поповнюється. Термін «паблік» (public – суспільний) використовувався спочатку в прямому значенні, для того щоб відрізнити благодійні граматичні школи від місцевих шкіл та домашніх вчителів. На сьогоднішній день школи такого типу називають «незалежними» (independent) та елітарними, так як вони не є доступними для усіх соціальних прошарків населення [4, с. 49]. Але все ж багато хто вживає старий термін, зокрема до семи шкіл (Вінчестр, Ітон, Харроу, Вестмінстр, Шрусбері, Чартерхауз, Рагбі), які вважають найбільшими та найстарішими. На період заснування «паблік скулз» були відкритими для всіх. Зважаючи на те, що ми будемо розглядати тільки найстаріші школи, які за природою та за назвою елітні, будемо вживати початкову назву. Відомо, що «паблік скулз» не вважаються суспільними в прямому значенні цього слова, тому що вони не належать державі, але ці школи не сповна приватні, так як не належать одній особі. Отже, елітними школами типу «паблік скулз» у Великобританії є найстаріші недержавні закриті учбові заклади, як правило школи-пансіони.

Позаурочна діяльність в елітній школі типу «паблік скулз» є складовою системи виховної роботи, що охоплює процеси виховання учнів у позаурочний навчальний час. Вона доповнює і поглиблює процес виховання, який здійснюється під час навчання учнів. У вітчизняній педагогічній літературі використовують терміни «позанавчальна», «позаурочна», але інколи зустрічаються протиріччя у їх використанні. Л. Канішевська дає визначення позаурочної виховної діяльності як системи організованих і цілеспрямованих занять, які проводяться в позаурочний час для розширення і поглиблення знань, умінь і навичок, розвитку самостійності, індивідуальних здібностей і нахилів учнів, а також задоволення їхніх інтересів і забезпечення корисного відпочинку [5, с. 38]. Під позанавчальною виховною діяльністю, за Б. С. Кобзарем, розуміється «цілеспрямована навчально-виховна робота зі школярами, що її організують і здійснюють вчителі, вихователі в різних школах в позаурочний час» [6–7]. Ми погоджуємося з його думкою, що поняття «позаурочна» і «позанавчальна» виховна робота можна розглядати як

найбільш широкі й до того ж синонімічні, що охоплюють всі види і форми виховної роботи з учнями поза уроками і за межами навчального часу.

Позаурочна виховна діяльність в «паблік скулз» складається із **позакласної і позашкільної** роботи.

Аналізуючи наукову педагогічну літературу [5; 6; 9], ми зазначаємо, що основна відмінність між поняттями «позакласна робота» та «пошкільна робота» (діяльність) полягає в місці проведення роботи: школа (позакласна) – за межами школи (позашкільна).

Індивідуальною роботою позаурочної діяльності в елітній школі типу «паблік скулз» вважаємо складовою системи навчально-виховної роботи, що охоплює процеси виховання та навчання учнів у позаурочний час.

До індивідуальної форми позаурочної (позакласної роботи) у «паблік скулз» відносимо уроки тьютора (Private lessons), які проходили два рази згідно розкладу. Тривалість такого уроку – година. Один урок відводили впродовж тижня, інший – у неділю (як правило, це читання книг) [8, с. 148]. Методика індивідуального впливу залежала від індивідуальних особливостей учня і його темпераменту. Вона ускладнювалася з кожним рівнем та класом і зводилася здебільшого до самостійного опрацювання. У кожному конкретному випадку тьютори створювали відповідну педагогічну ситуацію, яка сприяла формуванню позитивних якостей та усуненню негативних. Індивідуальний виховний вплив здійснювали через безпосередній вплив тьютора на особистість учня та через колектив. Дані способи були взаємопов'язаними, взаємодоповнювали один одного. Безпосередній виховний вплив на вихованця педагог здійснював наодинці з ним або в присутності учнів, педагогів (що посилювало виховний вплив). В опосередкованому впливі на вихованця між ним і тьютором важливою ланкою був колектив. Вплив колективу міг бути як відкритий (тьютор ставив перед ним завдання впливу на певного учня), так і прихований (завдання ставилося з таким розрахунком, що його виконання колективом само по собі позитивно впливало на учня) [10, с. 179–185]. Важливим елементом було встановлення довірливих, доброзичливих стосунків між педагогами-тьюторами та вихованцями [15, с. 78]. Велике значення при цьому мав авторитет тьютора, знання ним вихованців, уміння швидко зорієнтуватися у ситуації, передбачити наслідки своїх дій. Така робота була систематичною, спрямовувалася не лише на проведення бесід з конкретного приводу, а й наперед продуманих профілактичних розмов та інших заходів з вихованцями [14, с. 12].

Найбільше уваги в індивідуальній діяльності учня приділялося позакласному читанню. У кожній школі існувала бібліотека [16, с. 12–13]. У деяких школах їх було навіть дві: шкільна та учнівська (заснована самими учнями). Як свідчать історичні джерела, шкільні бібліотеки забезпеченими широким асортиментом літератури [17, с. 20–21]. У деяких школах до середини XIX ст., наприклад у Хароу, бібліотеку могли

відвідувати учні V класів. Позакласне читання носило системний характер, формувало в учнів читацькі інтереси, виробляло культуру читання. Тьютор, складаючи індивідуальний план читача, враховував вимоги до читання в конкретному класі. За матеріалами прочитаних книг проводилися бесіди, під час яких учні мали можливість обмінюватися думками про улюблені твори [19, с. 54–56].

Творчі роботи – це форма індивідуальної позаурочної роботи, яка в першу чергу спрямовувала дію на активізацію навчально-пізнавальної діяльності, розвитку творчого потенціалу особистостей та критичного мислення. Залучаючи школярів до такої діяльності, тьютор розвивав їхнє самостійне мислення, навчав чітко й грамотно формулювати власні думки, структурувати інформацію, установлювати причиново-наслідкові зв'язки, удосконалювати стиль письма тощо. Розрізняли письмові, усні та творчі роботи. Різновид робіт залежав від бажань та спроможностей учнів і завдань тьютора [18, с. 241]. До письмових та усних робіт відносимо складання чи написання есе, творів, віршів тощо.

Есе вважали найбільш вдалим жанром письмової роботи, що сприяло розвитку креативних умінь учнів. Есе сприяло розвитку в учнів соціального та емоційного інтелекту. Для передання особистісного сприйняття світу автор такого твору міг наводити приклади, проводити паралелі, добирати аналогії, використовувати різноманітні асоціації, проявляти уяву й фантазію. Текст містив авторські роздуми, ліричні відступи, описи тощо. Більш ефектними вважали есе, в яких були наявні несподівані повороти думки та непередбачувані висновки [18, с. 245; 17, с. 440–445].

Написання творів здійснювалося також під чітким керівництвом тьютора. Серед різновидів творів використовували: твір на літературну тему, згідно якого аналіз художнього твору поєднували з власними роздумами; та твір-роздум, при написанні якого була строго визначена структура висловлення: теза, аргументи, висновок [13, с. 490–495].

Складання віршів вважали найприкметнішою ознакою віршованої мови. Порівняно з прозовою роботою, особливість виявлялася в тому, що віршований текст мав певну ритмічну організацію. Тьютори обґрунтовували, які різновиди віршів існують, надавали методичні рекомендації щодо написання того чи іншого різновиду вірша. Особливу увагу звертали на кінцівку віршованих рядків від останнього ненаголошеного складу, або клаузулу (від. латин. *clausula* – замкнення) та на збіг клаузул двох або кількох рядків, тобто на риму [21, с. 110–112]. Як показує аналіз джерел, учні писали чудові твори. Найкращі твори учнів до сьогодні зберігаються у шкільних бібліотеках [19, с. 620].

Малюнок вважали основою будь-якої художньої діяльності, яка передавала зв'язок між образами світу та людським характером його бачення. Володіння малюнком починалося з вивчення та послідовного

оволодіння певною системою знань та навиків, яка дозволяла за допомогою малюнку вільно виражати власні думки та враження. А в подальшій перспективі зароджувалися імпульси самостійної художньої творчості, що служило початком професійної художньої діяльності. Педагоги використовували інструменти художнього образу, такі як: технічні навички, емоційний характер, лінія, світло та тінь, контраст, композиція, ритм, перспектива та ін. Основне завдання, яке стояло перед тьютором – навчити учня «думати формою» [15].

Зазубрювання вважали ефективним методом вивчення матеріалу. Таке запам'ятовування, яке здійснювалося без розуміння суті. Воно призводило до формального засвоєння знань. Учні годинами «зазубрювали» грецькі та латинські тексти, вірші [12, с. 56].

Відпустка (leave) – це термін, на який учні мали право покинути школу. Розрізняли короткотривалі відпустки (Short leave): коли учень покидає школу після уроків та повертається у той же день ввечері, в зазначений час; та довготривалі відпустки (Long leave): учні покидали школу в суботу та поверталися до занять у понеділок. Оформляли такі відпустки Майстер будинку та тьютор [21, с. 156].

До індивідуальних форм позаурочної (позашкільної) роботи відносимо роботу з батьками. Батьки обирали школу самі, без згоди дітей. Вона складалася із зустрічі з директором та вибором тьютора, який кожний триместр мав відписати батькам листа про стан навчання та здоров'я учня. Батьки вносили проплату за навчання. Часто виступали спонсорами для школи. Традиційно, вони самі були випускниками шкіл. У школах існували каталоги-реєстри, в які батьки записували імена ще маленьких хлопчиків (бронювали місця) [9, с. 38].

Таким чином, у елітній школі Великобританії на період XIX – поч. XX ст. широко використовували індивідуальні форми позакласної роботи. Така діяльність будувалася на основних засадах виховання, проте вона мала і свої специфічні принципи: добровільний характер участі, суспільна спрямованість діяльності, розвиток ініціативи та винахідливості, зв'язок з навчальною роботою. Зміст індивідуальної форми роботи ву позаурочній діяльності – це адаптований соціальний досвід, емоційно пережиті й реалізовані на власних прикладах аспекти учнівського життя: в літературі, мистецтві та ін. Специфіка змісту характеризувалася вдосконаленням найрізноманітніших умінь та навичок та емоційним аспектом. Звідси впливає мета – це засвоєння учнем необхідного для життя в суспільстві соціального досвіду, формування системи лідерства та системи цінностей, що приймалися суспільством, а основне – вміння застосувати його на практиці. Завдання індивідуальної роботи – закріплення, збагачення та поглиблення знань, набутих у процесі навчання, застосування їх на практиці; розширення загальноосвітнього кругозору учнів, вироблення умінь і навичок самоосвіти; формування інтересів до різних галузей:

мистецтва, спорту на основі виявлення і розвиток індивідуальних творчих здібностей та нахилів.

На нашу думку, подальшого розгляду і дослідження потребують групові та масові форми роботи позаурочної діяльності в елітних школах Великобританії зазначеного періоду.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ашин Г. К. Елітна освіта / Ашин Г. К. // Суспільні науки і сучасність. – 2005. – № 5. – С. 82–99.
2. Зотов А. Ф. Буржуазная философия XIX–XX века : учеб. пособие для филос. фак. ун-тов / А. Ф. Зотов, Ю. К. Мельвиль. – М. : высш. шк., 1988. – 520 с.
3. Канішевська Л. В. Теоретико-методичні основи виховання соціальної зрілості старшокласників загальноосвітніх шкіл-інтернатів у позаурочній діяльності : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра пед. наук : 13.00.07 «Теорія і методика виховання» / Л. В. Канішевська. – К., 2011. – 38 с.
4. Кобзар Б. С. Внеурочная воспитательная работа в школах продленного дня / Б. С. Кобзар. – К. : Рад. школа, 1991. – 223 с.
5. Колесник І. Г. Позакласна робота старшокласників / І. Г. Колесник. – К. : Знання, 1967. – 48 с.
6. Назарьева К. В. Развитие элитного школьного образования в Англии : дис. ... кандидата пед. наук : 13.00.01 / Назарьева Ксения Викторовна. – Архангельськ, 2007. – 207 с.
7. Фіцула М. М. Педагогіка : навчальний посібник для студ. вищих педагогічних закладів освіти / М. М. Фіцула. – Тернопіль : ТДПУ, 1997. – 192 с.
8. Blakeway John Brickdale; Rimmer, Alfred, History of Shrewsbury School, 1551–1888 (Shrewsbury : Adnitt & Naunton, London : Simpkin, Marshall, 1889); CDL, file: SRLF_UCLA LAGE-1751887/University of California Archives.
9. Blackmantle Bernard (pseudonym), The English Spy, (London: Sherwood, Jones & Co., 1825).
10. Card Tim. Eton Established: A History from 1440 to 1860 (London: John Murray, 2001). – 221 p.
11. Catton Brock, Arthur, Eton Collage, (London: George Bell & Sons, 1901). – 248 p. General Library – U.C. Berkeley, file: LF795/E8/E72//University of California Archives.
12. Eardley-Wilmot E. P., Streatfield E. C., Charterhouse Old and New, with four etchings by D. Y. Cameron (London: 1895).
13. Fraser Nick. The Importance of Being Eton (London: Short Books, June 2006). – 227 p.
14. Fischer William, J., Harrow (London: George Bell & Sons, 1901), OISE file: AXT-0332/University of Toronto Arhives.

15. <http://main.library.utoronto.ca/Favell> Lee Mortimer, Latin without Tears or, One Word a Day (London: Hatchards, Piccadilly, 1877), – 98 p. Forshall Frederic, Hale. Westminster school: past and present 1884, (London: Wyman), 652 p. Education Department Libraries, file: ADI 2599/University of Toronto Archives.
16. Gerald, Stanley, Charterhouse in London; monastery, mansion, hospital, school (Davies: 1845–1927), 241 p. Roberts Libraries, file: ABN 0555/University of California Archives.
17. Greyfriar, The Illustrated School Journal from August (London: Godalming, 1884).
18. Hendriks Dom Laurence, Parkminster. The London Charterhouse. (London: Monk of St. Hugh's, 1889), 447 p.
19. Hardy Henry Harrison, Rugby School (London, Bath and New York: Printed by Isaacs Pitman, Ltd., 1882), 220 p.
20. Howard Staunton, The Great Schools of England: an account of the foundation, endowments, and discipline, (London: Sampson Low, Son, and Marston, Milton House, Ludgate Hill., 1865), 640 p.